

Також вважаємо за необхідне зазначити загальні віктимологічні фактори звалтування як форми домашнього насилля:

- економічна нестабільність;
- суспільно схвалювані стереотипи;
- нівелювання існуючих моральних та духовних цінностей;
- недотримання прав людини;
- визнані стереотипи щодо уявлень про типову чоловічу та жіночу роль у соціумі;
- відчуття всюдозволеності та безкарності унаслідок недосконалого та корумпованого судочинства;
- соціальні проблеми та соціальна незахищеність;
- особистісні проблеми (нездійснене самовизначення, невідповідність життєвого сценарію дійсності, неузгодженість рівня домагань із наявними можливостями);
- невідповідність виховних ідеалів реаліям сучасного життя;
- негативний вплив телебачення та інформаційних технологій тощо [7, с. 25].

Висновки. Отже, можна зробити висновок, що все вищезазначене і є тими віктимологічними факторами, які сприяють учиненню звалтування як форми домашнього насильства. Як бачимо, причин, обставин та різного роду факторів, які сприяють цьому виду злочину, дуже багато, починаючи

від економічного стану особи, стану економіки в державі, а також низького рівня освіти, правової свідомості, правової культури та особистих психологічних особливостей і поведінки. Як показав аналіз, у більшості випадків жертвами звалтування як форми домашнього насилля все-таки стають жінки й причин для цього, на жаль, досить багато. До основних вважаємо за необхідне віднести насамперед гендерну нерівність, виховання, а точніше його відсутність, стан економічних можливостей жінки (сім'ї), психічний стан. Варто також зазначити, що на сімейні відносини досить суттєво впливають фонові явища: алкоголізм, проституція, наркоманія, соціальний паразитизм, правовий нігілізм, бездоглядність тощо. Усе це у своїй сукупності й створює ті умови, за яких і виникає злочин у формі звалтування.

Як уже зазначалося, першочерговим завданням у боротьбі з таким негативним суспільним явищем є різнопланова державна діяльність щодо нормативно-правового та економічного захисту жертв домашнього насилля та потенційних жертв, проведення профілактичної та просвітницької роботи серед соціально-незахищених верств населення, неповнолітніх та молоді й основне – підвищення рівня жорсткості санкцій за скоєння будь-якого виду домашнього насильства. Тільки за таких умов можна сподіватися на позитивні зрушення щодо мінімізації домашнього насильства в Україні.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Закон України «Про запобігання та протидію домашньому насильству» від 7 грудня 2017 р. № 2229-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2229-19>.
2. Кримінальний кодекс України: станом на 26 лютого 2019 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14>.
3. Моїсєєв Є.М. Проблеми кримінальної віктимології: монографія. Київ: НТВ Правник. НАВСУ, 1998. 84 с.
4. Дроздов О.Ю. Проблеми агресивної поведінки особистості: навчальний посібник. Чернівці: ЧДПУ ім. Т. Г. Шевченка, 2000. 156 с.
5. Даньшин І.М. Кримінологія. Загальна та Особлива частини: підручник. Харків: Право, 2003. 351 с.
6. Александров Ю.В. Кримінологія: курс лекцій. Київ: МАУП, 2002. 295 с.
7. Запорожцев А.В. Насильство в сім'ї та діяльність органів внутрішніх справ щодо його подолання: навчально-методичний посібник для курсантів вищих навчальних закладів МВС України. Київ, 2012. 246 с.
8. Тонких Н. З'валтування по-українськи: аналіз випадків сексуального насилля щодо українок. URL: <https://genderindetail.org.ua/season-topic/genderne-nasilstvo/z-valtuvannya-po-ukrainski-134051.html>.
9. Пивоваров В.В. Насильство в сім'ї: віктимологічний аспект. URL: http://dspace.nlu.edu.ua/bitstream/123456789/10025/1/Pivovarov_92-98.pdf.

УДК 343.97: 343.775

ПРАВОВІ ФАКТОРИ ЗЛОЧИННОСТІ У СФЕРІ НАДРОКОРИСТУВАННЯ

LEGAL FACTORS OF CRIMINALITY IN THE AREA OF SUBSIDIARY USE

Максіменцев М.Г.,

кандидат економічних наук

Харківського національного університету внутрішніх справ

Надано характеристику основним криміногенним недолікам правового регулювання у сфері надрокористування. Виявлено криміногенні вади законодавчого визначення надр (віднесення до їх складу техногенних родовищ корисних копалин, а також відходів видобутку, збагачення та переробки мінеральної сировини), що зумовлюють надмірну кримінальну репресію й штучну, не зумовлену об'єктивними потребами криміналізацію відносин у сфері надрокористування, формують юридичні колізії в кримінальному законодавстві. Виявлено, описано та пояснено недоліки законодавчої регламентації кримінальної відповідальності за незаконне видобування корисних копалин загальнодержавного значення, а саме: відсутність належної матеріально-правової основи функціонування міжгалузевих правових зв'язків для ефективного розкриття злочинів у сфері надрокористування, відсутність диференціації кримінальної відповідальності за незаконне видобування корисних копалин загальнодержавного значення за ознакою групової злочинної діяльності, прогалину в кримінально-правовій охороні відносин надрокористування в частині заборони пов'язаних із незаконним видобуванням корисних копалин дій та деякі правові фактори, зокрема прогалини в правовому регулюванні пошукової археологічної діяльності та недоліки правового регулювання проведення наукової археологічної експертизи. Наголошено на недоліках правової охорони об'єктів археологічної спадщини, серед яких звернуто увагу на прогалини в правовому регулюванні пошукової археологічної діяльності та на недоліки правового регулювання проведення наукової археологічної експертизи, а також наголошено на детермінаційному значенні прогалини в правовому регулюванні пошукової археологічної діяльності, здійснюваної поза межами визнаних об'єктів археологічної спадщини (археологічна спадщина, що знаходиться не на визначених об'єктах виявляється поза сферою кримінально-правової охорони в Україні), а також вадах порядку проведення наукової археологічної експертизи, кримінологічно неефективному законодавчому обмеженні її об'єктів. Зазначено, що не менш важливими за правові в детермінаційному аспекті для відтворення злочинності у сфері надрокористування є організацій-

но-управлінські фактори. Вони пов'язані з недоліками публічного адміністрування, державного управління галузями, секторами, напрямами, органами, оскільки їх досить велика кількість, адже надрокористування – специфічна сфера, що перебуває в компетентнісному взаємозв'язку різних суб'єктів управлінського впливу.

Ключові слова: надра, злочин, корисні копалини, детермінація, прогалина, репресія.

The article is devoted to the characteristic of the main criminogenic manifestations of legal regulation in the sphere of subsoil use. The criminogenic deficiencies of the legislative definition of the subsoil (attributing to their composition of technogenic deposits of useful, as well as waste of mining, enrichment and processing of mineral raw materials), causing excessive criminal repression and artificial, not predetermined by objective needs criminalization of relations in the sphere of subsoil use, as well as forming legal collisions criminal law. The shortcomings of the legislative regulation of criminal liability for illegal extraction of minerals of national importance are revealed, described and explained, namely, the lack of an adequate material and legal basis for the functioning of inter-branch legal relations for the effective detection of crimes in the sphere of subsoil use, the lack of differentiation of criminal liability for illegal extraction of minerals of the national meaning on the basis of group criminal activity, a gap in criminal law the protection of subsoil use in connection with the prohibition of illegal mining operations and certain legal factors, in particular the gaps in the legal regulation of search archaeological activity and the disadvantages of legal regulation of scientific archaeological expertise. The shortcomings of the legal protection of archaeological heritage objects were emphasized, among which attention was paid to the gaps in the legal regulation of search archaeological activity and the shortcomings of the legal regulation of the carrying out of the scientific archaeological examination, as well as the determination of the gaps in the legal regulation of search archaeological activity carried out outside Recognized objects of archaeological heritage (archaeological heritage located not on certain objects is outside the scope of the Cree mine protection in Ukraine), as well as the flaws in the order of conducting scientific archaeological examination, the criminologically ineffective legislative limitation of its objects. It is stressed that organizational and managerial factors are no less significant in terms of law in the determinatory aspect for reproduction of crime in the sphere of subsoil use. They are related to the disadvantages of public administration, state administration of industries, sectors, directions, bodies. They a fairly large number, because subsoil use a specific area that is in the competence of the different parts of the various subjects of managerial influence.

Key words: subsoil use, crime, determination, legal factors, gap, repression.

Постановка проблеми. Злочинність у сфері надрокористування – один із найбільш інтенсивно відтворюваних сегментів екологічної злочинності. Корисні копалини завжди перебували в центрі уваги як організованих злочинних угруповань економічного спрямування діяльності, так і політико-кримінальних (владно-злочинних) симбіотичних угворень. Водночас, як засвідчує практика незаконного добування вугілля, бурштину й деяких інших складових надр України, до орбіти кримінальних промислів указаних угруповань на найнижчому рівні їх розгортання залучено широкі верстви населення, які не входять (принаймні на рівні свідомого членства) до організаційних злочинних структур. Істотну роль у детермінації вказаного різновиду злочинності відіграють недоліки законодавства, прогалини в праві, інші його вади, що актуалізує низку завдань щодо їх виявлення, юридичної формалізації як науково-теоретичної бази для подальшого усунення, підвищення кримінологічної ефективності правового регулювання відносин надрокористування.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Нині сформовано розлогу й теоретично глибоку наукову базу дослідження проблеми правової детермінації злочинності. Найбільш значущими в цьому аспекті є розробки М.О. Барановського, О.М. Джузи, А.П. Закалюка, О.М. Костенка, А.В. Кирилюк, В.М. Кудрявцева, О.М. Литвинова, Д.М. Миронюка, Ю.В. Орлова, В.М. Поповича, В.М. Хомича, Д.А. Шестакова та інших учених. Проблеми детермінації екологічної злочинності певною мірою висвітлено в працях Т.В. Корнякової, Г.С. Поліщука, Ю.А. Турлової та інших. Проте правові фактори злочинності у сфері надрокористування й досі не були предметом окремого дослідження.

Мета статті полягає у виявленні, описі та поясненні основних правових факторів злочинності у сфері надрокористування в Україні.

Вклад основного матеріалу. Аналіз чинного законодавства, яке безпосередньо чи опосередковано регулює відносини у сфері надрокористування, дозволяє виокремити декілька основних груп правових факторів злочинності.

Криміногенні вади законодавчого визначення надр зумовлюють надмірну кримінальну репресію й штучну, не зумовлену об'єктивними потребами криміналізацію відносин у сфері надрокористування. Зокрема, мова йде про визначення техногенних родовищ корисних копалин. Так, відповідно до ч. 3–5 ст. 5 Кодексу України про надра (далі КУпН) техногенні родовища корисних копалин – це місця, де накопичилися відходи видобутку, збагачення та пере-

робки мінеральної сировини, запаси яких оцінені й мають промислове значення. Такі родовища можуть виникнути також унаслідок утрат під час зберігання, транспортування та використання продуктів переробки мінеральної сировини. Усі родовища корисних копалин, зокрема техногенні, із запасами, оціненими як промислові, становлять Державний фонд родовищ корисних копалин, який є частиною Державного фонду надр. Так, техногенні родовища корисних копалин віднесено законодавцем до складу надр, які є власністю українського народу. Отже, відповідно до логіки законодавця відходи техногенного походження (зокрема, від видобутку чи переробки мінеральної сировини) також є надрами та власністю українського народу.

На нашу думку, немає потреби в окремій аргументації хибності такого законодавчого підходу, адже до складу надр як природного об'єкту не входять і не можуть входити антропогенні (окрім об'єктів давнини, що становлять історичну, культурну, наукову цінність), техногенні утворення. Це суперечить самій сутності поняття надр і всій логіці їх правової охорони в контексті охорони довкілля.

Варто погодитись із О.П. Шем'яковим, який стверджує, що навіть будь-яке накопичення найцінніших речовин антропогенного походження внаслідок додавання до них соціально-корисної праці людини набувають споживчих властивостей товарно-сировинної продукції. Те, що її не можна використати за умов недосконалості технологій переробки, є недоліком розвитку техніко-економічного рівня окремих виробництв [1, с. 31]. Такої ж думки дотримується і О.М. Плотнікова, яка визначає родовища корисних копалин як цілком природні утворення в результаті ендегенних природних процесів, що відбуваються в літосфері на відміну від техногенних родовищ, які мають штучне походження [2, с. 66]. Хоча корисні копалини та інші елементи техногенних родовищ досить рідко (менш ніж у 0,2%) стають предметом злочинного надрокористування, проте чинна законодавча конструкція визначення надр створює умови для необгрунтованої, надмірної криміналізації відповідних суспільних відносин.

Аналогічно складається ситуація й із законодавчою афіліацією відходів виробництва зі складом надр. Варто підтримати О.П. Шем'якова щодо його оцінки змісту ст. 5 КУпН, згідно з якою до надр держави невинновдано відносять відходи видобутку, збагачення та переробки мінеральної сировини, що породжує правове неузгодження в юридичних поняттях, а також неоднозначність і невизначеність під час застосування відповідних законодавчих норм щодо надр та відходів [1, с. 31]. Відповідна невизначеність, колізійність формується й у сфері

застосування кримінального законодавства, зокрема норм, передбачених ч. 1 ст. 240 Кримінального Кодексу (далі КК) та ст. 241, 242, 268 КК України. Мова йде про зарахування відходів видобутку, збагачення та переробки мінеральної сировини до категорії надр чи відходів. Порушення порядку поводження з ними мають не однакові юридичні наслідки, створюють можливості для маніпуляцій, зловживань у правозастосуванні.

Криміногенні прогалини у правовому регулюванні видобування бурштину. Закон України «Про державне регулювання видобутку, виробництва і використання дорогоцінних металів і дорогоцінного каміння та контроль за операціями з ними» від 18 листопада 1997 р. № 637/97-ВР передбачає, що видобуток дорогоцінного каміння органогенного утворення та напівдорогоцінного каміння проводиться виключно суб'єктами господарювання в порядку, установленому законодавством. Тобто фізичні особи, які не є підприємцями або суб'єктами господарювання, не мають права здійснювати видобування бурштину-сирцю – напівдорогоцінного каміння.

Це означає, що приватні старателі, які несистематично, епізодично прагнуть долучитись до видобутку бурштину-сирцю, не мають такої можливості. Водночас варто усвідомлювати, що значна кількість місцевих мешканців сіл та селищ Волинської, Житомирської, Рівненської областей не зареєстровані та не будуть реєструватися як суб'єкти підприємницької діяльності лише для того, аби періодично здійснювати видобуток та продаж бурштину. Це дуже складна процедура, пов'язана зі сплатою податків на постійній основі. Як розміри цих податків, частота, так і система їх оплати далеко не завжди відповідають обсягам і частоті видобування бурштину-сирцю поза кримінальними промислами. Зібрані нами експертні оцінки засвідчують, що середній розмір доходів «у сезон» одного епізодичного старателя складають не більше 1,5–2 тис. грн. щомісячно. Очевидно, що наявні податкові ставки не відповідають таким обсягам заробітку, які в більшості (у випадку епізодичного видобутку, який здійснюється переважно простими методами, шляхом викопування без гідророзмиву ґрунту) знаходяться в межах неоподатковуваного мінімуму доходів громадян. Натомість саме такі епізодичні старателі «наповнюють» кримінальну статистику в цьому напрямку не менш ніж на 50%. Зміна законодавчого регулювання *непромислового* видобування напівдорогоцінного каміння (у визначених *максимальних обсягах і визначених засобами із заборонаю застосування методу гідророзмиву*), відкриття можливості його здійснення за спрощеними процедурами отримання дозволів на рівні органів місцевого самоврядування має, на наше переконання, знизити штучну криміналізацію сфери надрокористування у відповідній частині діянь епізодичних видобувачів бурштину-сирцю.

Варто вказати й на те, що до ВР України внесено та зареєстровано проект Закону України «Про видобування та реалізацію бурштину» від 01 листопада 2016 р. № 1707-VIII [3], яким передбачено певні альтернативні й специфіковані механізми спрощеного правового регулювання надання/отримання дозволів на видобування зазначеної корисної копалини. Запропоновані законопроектом механізми містять в собі значну кількість потенційно корупціогенних, криміногенних норм, реалізація яких спричинить не стільки відкриття доступу епізодичним старателям до легального видобування бурштину-сирцю, скільки послаблення й без того неефективного державного контролю за промисловим (зокрема кримінально-промисловим) його видобутком. Так, цілком обґрунтованим є негативний висновок Головного науково-експертного управління ВР України щодо зазначеного законопроекту, який потребує суттєвого доопрацювання, ґрунтовної антикорупційної та функціонально ширшої (кримінологічної) експертизи.

Недоліки законодавчої регламентації кримінальної відповідальності за незаконне видобування корисних копалин загальнодержавного значення, а саме:

- *відсутність належної матеріально-правової основи функціонування міжгалузевих правових зв'язків для ефективного розкриття злочинів у сфері надрокористування.* Ідеться про те, що злочини, передбачені ч. 2 ст. 240 КК України, відповідно до санкції вказаної статті є злочинами середньої тяжкості. Згідно з вимогами ст. 246 Кримінального процесуального кодексу України (далі КПК України) негласні слідчі (розшукові) дії проводяться у випадках, якщо відомості про злочин та особу, яка його вчинила, неможливо отримати в інший спосіб. Негласні слідчі (розшукові) дії, передбачені статтями 260, 261, 262, 263, 264 (у частині дій, що проводяться на підставі ухвали слідчого судді), 267, 269, 269¹, 270, 271, 272, 274 цього Кодексу, проводяться виключно в кримінальному провадженні щодо тяжких або особливо тяжких злочинів [4]. Тобто абсолютну більшість негласних слідчих (розшукових) заходів неможливо проводити щодо незаконного видобування корисних копалин. А враховуючи ступінь організованості, системності кримінальних практик у цій сфері, їх інтегрованість із політичними, корупційними злочинами, стає зрозумілим, що правоохоронні органи виявляються значною мірою дисфункційними, позбавленими ефективних можливостей вчасного виявлення оперативного-розшуковим шляхом ознак підготовки та безпосереднього вчинення кримінально-промислового надрокористування організованими злочинними угрупованнями;

- *відсутність диференціації кримінальної відповідальності за незаконне видобування корисних копалин загальнодержавного значення за ознакою групової злочинної діяльності, що блокує можливість проведення негласних слідчих (розшукових) заходів відповідного спрямування;*

- *прогалина в кримінально-правовій охороні відносин надрокористування в частині заборони пов'язаних із незаконним видобуванням корисних копалин дій, таких як придбання, зберігання, транспортування, продаж завідомо незаконно видобутих корисних копалин загальнодержавного значення.* Наявність подібних норм про кримінальну відповідальність значною мірою скоротило б попит на такі корисні копалини та обсяги незаконного видобування (зокрема через зростання ризиків викриття та ціну, яка наблизитиметься до ринкових, легальних).

Водночас кількість норм ст. 198 КК України в цьому аспекті є недостатньою. Корисні копалини, вилучені з природного середовища, як категорія майна не мають ідентифікуючих ознак, у зв'язку з чим застосувати вказану статтю КК щодо випадків придбання або отримання, зберігання чи збуту корисних копалин, завідомо одержаних злочинним шляхом, виявляється практично неможливим з точки зору перспектив доведення. Тому існує необхідність у більш детальній правовій регламентації обігу корисних копалин загальнодержавного значення та криміналізації дій, пов'язаних із порушенням такого порядку.

- *правова сингулярність на тимчасово окупованих територіях окремих районів Донецької та Луганської областей, АРК* – ситуація виникнення та функціонування паралельних офіційним та легальним фактичних систем упорядкування, унормування суспільних відносин, зокрема у сфері надрокористування. У разі такої ситуації формуються правові покручі, релятивно-правові контрадикції, до розв'язання яких вітчизняне кримінальне законодавство абсолютно не підготовлене.

Сингулярність, на думку В.О. Тулякова, – стан кримінального права в широкому сенсі, коли антиправо як цінність (суб'єктивне право) поглинає (анігілює) право позитивне [5, с. 23]. У константі доповненої реальності (віртуальність формування нормосвідомості) на тлі блокування інтеріоризації норм позитивного права сингулярність виступає точкою неповернення. Правопорядок

перетворюється в антипорядок, право гібридується: принцип доцільності поглинає законність та невідворотність відповідальності. Коли ж паралельна реальність (доповнена реальність) формує нові можливості індивідуальної чи колективної поведінки – заборони не діють [5, с. 24; 6, с. 266].

Уже зараз, небезпідставно наголошує Ю.В. Орлов, можна констатувати наявність особливого правового стану на тимчасово окупованих територіях окремих районів, міст, сіл та селищ Донецької та Луганської областей, АРК, який суттєво впливає на застосування кримінального закону. І цей стан права (квазіправа) принципово не можна ототожнювати з правовим режимом. На цих територіях прийняті та застосовуються так звані кримінальні кодекси квазідержавних утворень «ДНР» та «ЛНР» [6, с. 267]. Але де-юре на них продовжує поширюватись юрисдикція України, зокрема кримінально-правова. Однак сам стан сингулярності не може не накладати відбиток на кримінально-правове регулювання, яке трансформується, викривляється. Такі викривлення виявляють себе, перш за все, у низці випадків застосування положень КК України про спеціального суб'єкта злочину, кваліфікації злочинів проти довкілля. Мова йде про ті випадки, коли джерела юридичних обов'язків спеціального суб'єкта злочину зміщуються із системи права України та потрапляють у зону правової сингулярності. У ній вони (джерела) перестають бути такими у форматі правової юрисдикції України [6, с. 267–268].

Варто погодитись із визначенням Ю.В. Орловим проблеми правової сингулярності в кримінально-правовому регулюванні відносин на тимчасово окупованих територіях та додати, що сфера надкористування є однією з таких, на якій також позначається дія вказаних правових покручів. Зокрема, виявляється неможливим за нинішнього стану законодавчої регламентації кримінальної відповідальності за порушення порядку охорони та використання надр притягнення до кримінальної відповідальності (нехай і перспективне) квазіслужбових осіб, які допустили відповідні порушення на тимчасово окупованих територіях. Мова йде про випадки, коли джерелами спеціального становища таких осіб є акти, видані нелегітимними, квазідержавними органами (їх представниками) «ЛНР» та «ДНР», а також РФ на території АРК. Цілком очевидно, що такі акти не є правовими, тому і юридично значущих обов'язків у таких осіб також не виникає, що унеможливує визнання їх спеціальними суб'єктами злочинів за ознаками службової особи.

На цій підставі слід визнати правильною й підтримати пропозицію Ю. В. Орлова щодо необхідності розглядати альтернативний варіант кваліфікації подібного роду діянь, через інший об'єкт та з посиланням на норми міжнародного права (зокрема ст. 56 Конвенції про захист цивільного населення під час війни від 12 серпня 1949 року) як джерела юридичних обов'язків окупаційної влади. Але в такому разі слід адаптувати й вітчизняний КК під можливості використання положень міжнародних нормативно-правових актів як джерел кримінальної протиправності [6, с. 269].

Цілком зрозуміло, що зазначені обставини мають перспективний характер та спрямовані на майбутнє, коли відбудеться деокупація окремих районів Донецької та Луганської областей, АРК. Однак уже зараз необхідно готувати належну правову базу для повноцінного відновлення юрисдикції України на вказаних територіях, уже сьогодні відкривати кримінальні провадження за інформацією, отриманою з відкритих джерел, збирати необхідну доказову базу, що в подальшому реалізуватиметься, зокрема через механізми перехідного правосуддя.

Недоліки правової охорони об'єктів археологічної спадщини, серед яких звертають на себе увагу такі:

а) *прогалини в правовому регулюванні пошукової археологічної діяльності*, здійснюваної поза межами визначених

об'єктів археологічної спадщини. Нонсенсом є кримінально-правова заборона виключно на незаконні пошукові роботи на вказаних об'єктах, адже археологічно цінні артефакти можуть знаходитись будь-де на території України, а їх оформлення у відповідній охоронюваній об'єкт є вже результатом тривалої наукової археологічної діяльності. Тому археологічна спадщина, що знаходиться поза межами визначених об'єктів, не входить до сфери кримінально-правової охорони в Україні;

б) *недоліки правового регулювання проведення наукової археологічної експертизи*, яка відповідно до статей 6, 7 Закону України «Про охорону археологічної спадщини» від 18 березня 2004 р. № 1616-IV може проводитись виключно щодо програм та проєктів містобудівних, архітектурних і ландшафтних перетворень, меліоративних, шляхових, земляних робіт на пам'ятках національного й місцевого значення, у зонах їх охорони, на охоронюваних археологічних територіях, в історичних ареалах населених місць [7]. Тобто проєкти земляних робіт, що проводяться поза вже встановленими та охоронюваними об'єктами (наприклад, на території, де планується будівництво багатоповерхової споруди, що передбачає підготовку котловану, пов'язану зі зняттям значного шару ґрунту, проникненням у надра) серед перелічених у законі, не підлягають обов'язковій науковій археологічній експертизі. Таке положення також можна віднести до криміногенних (фактично суспільно небезпечних) прогалин у праві, які детермінують поширення випадків знищення, руйнування археологічних предметів, що можуть становити наукову чи історичну цінність.

Не менш значущими за правові в детермінаційному аспекті для відтворення злочинності у сфері надкористування є організаційно-управлінські фактори. Вони пов'язані з недоліками публічного адміністрування, державного управління галузями, секторами, напрямками, органами. Їх досить велика кількість, адже надкористування – специфічна сфера, що перебуває у компетентнісному взаємозв'язку різних суб'єктів управлінського впливу.

Висновки. У ході дослідження виявлено, описано та пояснено недоліки законодавчої регламентації визначення надр, а також кримінальної відповідальності за незаконне видобування корисних копалин загальнодержавного значення, а саме: а) відсутність належної матеріально-правової основи функціонування міжгалузевих правових зв'язків для ефективного розкриття злочинів у сфері надкористування; б) відсутність диференціації кримінальної відповідальності за незаконне видобування корисних копалин загальнодержавного значення за ознакою групової злочинної діяльності; в) прогалина в кримінально-правовій охороні відносин надкористування в частині заборони дій, пов'язаних із незаконним видобуванням корисних копалин: придбання, зберігання, транспортування, продажу завідомо незаконно видобутих корисних копалин загальнодержавного значення; г) правова сингулярність на тимчасово окупованих територіях окремих районів Донецької та Луганської областей, АРК, яка виявляється в не адаптованості положень КК України про спеціальний суб'єкт злочину щодо осіб, призначених на відповідні посади (зокрема на підприємствах, що функціонують у сфері надкористування) уповноваженими особами квазідержавних органів, окупаційною владою.

Наголошено на детермінаційному значенні прогалини в правовому регулюванні пошукової археологічної діяльності, здійснюваної поза межами визначених об'єктів археологічної спадщини (археологічна спадщина, що знаходиться не на визначених об'єктах, виявляється поза сферою кримінально-правової охорони в Україні), а також вада порядку проведення наукової археологічної експертизи, кримінологічного неефективному законодавчому обмеженні її об'єктів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Шем'яков О.П. Правове регулювання використання та охорони надр : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.06 ; Харків. Національний університет внутрішніх справ. 2003. 208 с.
2. Плотникова О. М. Про зміст деяких визначень, які використовуються в надровому законодавстві. *Право України*. 1999. № 6. С. 64–66.
3. Про видобування та реалізацію бурштину : проект Закону України від 01 листопада 2016 р. № 1707-VIII. URL : http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=53194 (дата звернення : 10.02.2018).
4. Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13 квітня 2012 р. № 4651-VI. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/4651-17> (дата звернення : 10.02.2018).
5. Туляков В.О. Сингулярність кримінального права та державний примус. *Правовий вплив на неправомірну поведінку: актуальні грані* : монографія / за ред. проф. О.В. Козаченка, проф. Є.Л. Стрельцова. Миколаїв : Іліон, 2016. С. 23–30.
6. Орлов Ю.В. Проблеми кримінально-правової охорони довкілля в умовах правової сингулярності на тимчасово окупованих територіях України. *Кримінально-правове регулювання та забезпечення його ефективності* : матер. міжнар. наук.-практ. конф., м. Харків. 18–19 жовтня 2018 р. Харків : Право, 2018. С. 266–270.
7. Про охорону археологічної спадщини : Закон України від 18 березня 2004 р. № 1616-IV. URL : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1626-15> (дата звернення : 21.08.2018).

УДК 343.54:340.134:340.115(477)

АНАЛІЗ ЗМІН У КРИМІНАЛЬНОМУ ЗАКОНОДАВСТВІ ЩОДО ЗЛОЧИНІВ ПРОТИ СТАТЕВОЇ СВОБОДИ ТА СТАТЕВОЇ НЕДОТОРКАНОСТІ

ANALYSIS OF CHANGES IN CRIMINAL LEGISLATION ON SEXUAL FREEDOM AND SEXUAL INTEGRITY

Шеховцова Л.І.,

кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри кримінального права та правосуддя
Запорізького національного університету

6 грудня 2017 року Верховною Радою України був прийнятий закон № 2227-VIII «Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України з метою реалізації положень Конвенції Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу з цими явищами». Цей закон (за виключенням підпункту 3 пункту 1 розділу I цього Закону (щодо статті 67 Кримінального кодексу України (далі – КК), який вступив у силу раніше) набрав чинності 11 січня 2019 року. Зміни, які внесено цим Законом до Розділу IV КК (Злочини проти статевої свободи та статевої недоторканості особи), а саме зміни до ст. 152 – Зґвалтування, та ст. 153 – Насильницьке задоволення статевої пристрасті неприродним способом викликали дійсний подив.

У попередній редакції КК зґвалтування визначалося як статеві зносини із застосуванням фізичного насильства, погрози його застосування або з використанням безпорадного стану потерпілої особи, а диспозиція ст. 153 КК вказувала на задоволення статевої пристрасті неприродним способом із застосуванням фізичного насильства, погрози його застосування або з використанням безпорадного стану потерпілої особи.

У новій же редакції диспозиції цих статей викладені наступним чином: ст. 152 (Зґвалтування) – Вчинення дій сексуального характеру, пов'язаних із вагінальним, анальним або оральним проникненням в тіло іншої особи з використанням геніталій або будь-якого іншого предмета, без добровільної згоди потерпілої особи (зґвалтування); ст. 153 (Сексуальне насильство) – Вчинення будь-яких насильницьких дій сексуального характеру, не пов'язаних із проникненням в тіло іншої особи, без добровільної згоди потерпілої особи (сексуальне насильство).

У статті проводиться детальний аналіз цих змін, виявлено недоліки у формулюваннях у диспозиціях статей складів цих злочинів. У статті пропонується внести зміни до диспозиції статті 152 КК та примітки до неї, а також внести зміни до диспозиції статті 153 КК України.

Ключові слова: злочини проти статевої свободи, зґвалтування, сексуальне насильство, дії сексуального характеру, добровільна згода.

On December 6, 2017, the Verkhovna Rada of Ukraine adopted the Law No. 2227-VIII “On Amendments to the Criminal and Criminal Procedural Codes of Ukraine in order to implement the provisions of the Council of Europe Convention on the Prevention of Violence against Women and Domestic Violence and the fight against these phenomena”. This law (except for the clause 3 of clause 1 of section I of this Law (regarding Article 67 of the Criminal Code of Ukraine (hereinafter – the CC), which came into force earlier) entered into force on January 11, 2019. However, the real surprise caused changes made by this Law to Section IV of the CC (Crimes against sexual freedom and sexual integrity of a person), namely, changes to Art. 152 – Rape, and Art. 153 – Forcible sexual satisfaction in an unnatural way.

In the previous version of the CC, rape was defined as sexual intercourse with the use of physical violence, the threat of its use, or using the helpless state of the victim. And the disposition of Art. 153 of the CC was appointed to meet sexual desire in an unnatural way with the use of physical violence, the threat of its use or using the helpless state of the victim.

In the new edition of the disposition of these articles are as follows: Art. 152 (Rape) – Acts of sexual nature related to vaginal, anal or oral penetration into another person’s body using genitals or any other subject matter, without the consent of the victim (rape); Art. 153 (Sexual Violence) – The commission of any violent acts of a sexual nature that are not related to the penetration of another person’s body without the consent of the victim (sexual abuse).

In the article a detailed analysis of these changes is made, deficiencies in the formulations in the disposition of the articles of the syllables of these crimes are revealed. The article proposes to amend the disposition of Article 152 of the CC of Ukraine and its note, as well as to amend the disposition of Article 153 of the CC of Ukraine.

Key words: crimes against sexual freedom, rape, sexual violence, sexual acts, voluntary consent.